

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Jild 3, Son 6/S
2023

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ S/6 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАРИ:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси

Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Хашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбаҳор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атакулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.
Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил: scienceproblems.uz@gmail.com

Телеграм канал:

https://t.me/scienceproblems_uz

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Мамаражабов Бобир Нормўмин ўғли

САУДИЯ АРАБИСТОНИДАГИ ЎЗБЕК МУҲОЖИРЛАРИ ТАРИХИ: МУВАФФАҚИЯТЛИ
АССИМИЛЯЦИЯ ВА ЙЎҚОТИЛГАН МИЛЛИЙ ИДЕНТИКЛИК8-17

Хайдаров Абдулходи Ахмадали ўғли

XIX АСР ОХИРИ – XX АСР БОШЛАРИДА ФАРҒОНА ВИЛОЯТИДА БОҒДОРЧИЛИК ВА
ТОМОРҚАЧИЛИКДАГИ ЎЗГАРИШЛАР 18-22

Назаров Азизбек Ёқубжонович

ТУРКИСТОН ГЕНЕРАЛ-ГУБЕРНАТОРЛИГИДА ИЛМИЙ ЖАМИЯТЛАР: ТАРИХШУНОСЛИК
ТАҲЛИЛИ 23-31

Abdulloyev Jamshed Izzatulloevich

MARKAZIY OSIYO MAMLAKATLARIDA CHEGARA VA SUV MUAMMOLARINING VUJUDGA
KELISH ASPEKTLARI VA BUGUNGI RIVOJLANISH BOSQICHI 32-36

Пасилов Баҳодир Абдуллаевич

ЎЗБЕКИСТОН ССРДА СОВЕТ ИҚТИСОДИЁТИ АСОСЛАРИ ШАКЛЛАНИШИНИНГ АЙРИМ
МАСАЛАЛАРИ (1917-1937 йй.) 37-41

Ismailov G'afurjon Xasanovich

TURKIYADAGI O'ZBEK TEKKE (TAKIYA)LARIDAN BIRI "SULTONTEPA TEKKESI"
MUSOFIRLAR UCHUN TUTGAN O'RNI 42-46

Raxmatulloev Murodjon Xikmatulloevich

BUXORO VILOYATIDA OMMAVIY AXBOROT VOSITALARI TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHGA
OID ISLOHOTLAR 47-50

Elmurodova Nilufar Baxtiyorovna

SHARQ VA G'ARB UYG'ONISH DAVRI MADANIYATI: QIYOSIY TAHLIL 51-55

Нафиддинова Хосият Равшановна

БУХОРО ВОҲАСИ АҲОЛИСИ ОИЛАВИЙ МАРОСИМЛАРИ ТАРИХИГА ДОИР
МАЪЛУМОТЛАР 56-60

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Zhang Hongzhi, Wu Bo

RUMOR RESILIENCE: HOW BUSINESSES ECONOMICALLY RESPOND TO STOCHASTIC RUMOR
SPREAD 61-66

Ibrayimova Dilnoza Abdisheripovna

MINTAQADA OZIQ-OVQAT MAHSULOTLARI ONLINE SAVDO MARKETINGINI
RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI 67-72

Nayimov Shoxruh

PROBLEMS OF FORMATION AND MANAGEMENT OF COLLATERAL PORTFOLIO OF A
COMMERCIAL BANK 73-79

Maxkamov Navruzjon Tuxtamishovich
ISSUES OF APPLICATION OF QUALITY MANAGEMENT IN THE SOCIO-ECONOMIC
DEVELOPMENT OF ENTERPRISES AND ORGANIZATIONS FOR THE PURPOSES OF THE
DEVELOPMENT STRATEGY OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN 80-88

Raxmatullaev Beхзод Raxmatullaевич
ХИЗМАТ КЎРСАТИШ СОҲАСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШНИНГ УСТУВОР
МАСАЛАЛАРИ 89-95

Abdullayeva Zamira Muxtarovna
МЕХНАТ ВОЗОРИ ТАЛАБЛАРИГА ОЛИЙ ТА’ЛИМ ХИЗМАТЛАРИ МОДЕЛЛАРИНИ
МОСЛАШТИРИШ 96-102

Имомов Холмурод Норқулович, Шарипов Тўлқин Саидахмедович
ИҚТИСОДИЁТНИНГ ТРАНСФОРМАЦИЯЛАШИШИ ШАРОИТИДА ДАВЛАТ-ХУСУСИЙ
ШЕРИКЧИЛИГИНИНГ ШАКЛЛАРИ, МОДЕЛЛАРИ ВА МЕХАНИЗМЛАРИ 103-114

Эргашев Ахмаджон Махмуджон ўғли
ТИЖОРАТ БАНКЛАРИ ФАОЛИЯТИГА ТАЪСИР ЭТУВЧИ РИСКЛАРНИ АНИҚЛАШ ВА
БОШҚАРИШ МЕТОДОЛОГИЯСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ 115-122

09.00.00 – ФАЛСАФА ФАНЛАРИ

Imotova Nozimaxon Avazxonovna
ЖАМИАТ ФАРОВОНЛИГИ ТУШУНЧАСИ ВА УНИНГ О’ЗИГА ХОС ИЖТИМОИЙ-ФАЛСАФИЙ
ХУСУСИЯТЛАРИ 123-129

Qodirov Davronbek Hoshimovich
АВУЛҚОСИМ ҚУШАЙРИЙ ВА УНИНГ ИЛМИЙ ФАОЛИЯТИ 130-133

Jabborova Saodat Sattorovna
ШАРҚ МУТАФАККИРЛАРИНИНГ МА’НАВИЙ САЛОҲИЯТНИ YUKSALTIRISHDA QO’SHGAN
HISSASI 134-142

10.00.00 – ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ

Tuxtasinova Mahliyoхon Shavkatjon qizi
L.Z.BUDAGOV LUG’ATIDA ESKI O’ZBEKCHA SO’ZLARINING EKVIVALENTLAR YORDAMIDA
IZOHLANISHI 143-149

Narmuratov Zayniddin Radjabovich
INGLIZ VA O’ZBEK TILLARIDA TA’LIM VA ILM MAZMUNLI FRAZEMALARDA EKVIVALENTLIK
MASALASI 150-154

Urazaliyeva Mavluda Yangiboyevna
UZBEKCORPUS.UZ PLATORMASIDA MORFOLOGIK TAHLIL INTERFEYSI VA DASTURIY
TA’MINOTI 155-160

Mirzayeva Yelena Sa’dullaevna
O’ZBEK MENTALITETI VA AXBOROTNI IDROK ETISH 161-166

Alimjanova Shohsanam Azamat qizi
INGLIZ TILIDAGI KO’P MA’NOLI IBORALARNI O’ZBEK TILIGA TARJIMA QILISH

USULLARI	167-171
<i>Iskandarova Shamsiyabonu Ulug'jonovna</i> BADIIY ADABIYOTDA MUALLIF VA TARIXIY QAHRAMON O'RTASIDAGI G'OYAVIY BOG'LIQLIK MASALASI (Laila Lalaming "Mavrning hisoboti" asari tahlili asosida)	172-176
<i>Hamroqulova Marjona Nabijon qizi</i> "MAHBUB UL-QULUB" ASARIDAGI FRAZEMALARNING SEMANTIK-USLUBIY XUSUSIYATLARI	177-181

12.00.00 - ЮРИДИК ФАНЛАР

<i>Zulfikorov Sherzod Xurramovich</i> ҚОНУНЧИЛИК ПАЛАТАСИ ҚЎМИТА ВА КОМИССИЯЛАРИДА ДЕПУТАТЛАР ФАОЛИЯТИНИ ЯНАДА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ	182-191
<i>Tallibaev Umiddjon Sherгазиевич</i> ОСОБЕННОСТИ ПРИВЛЕЧЕНИЯ К АДМИНИСТРАТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ПРАВОНАРУШЕНИЯ В СФЕРЕ ИНФОРМАЦИИ.	192-199

13.00.00 - ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ

<i>Iminakhunova Iroda Huseynovna</i> THE MOST IMPORTANT REQUIREMENTS THAT ENSURE EFFECTIVE PEDAGOGICAL CONTROL OF STUDENTS' SELF-EDUCATIONAL ACTIVITIES	200-206
<i>Usmanaliev Khusniddin</i> INTERCULTURAL COMPETENCE IN THE TEACHING PROCESS OF A FOREIGN LANGUAGE	207-219
<i>Madaminov Uktam Ataxanovich</i> ELEKTRON TA'LIM MUHITIDA FANLARNI MOBIL TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA O'QITISH METODIKASI	220-224
<i>Yuldasheva Dilfuza Qodirovna</i> TURIZM YO'NALISHI TALABALARIGA INGLIZ TILIDA SOHAVIY LEKSIKANI O'RGATISH USULLARI	225-229
<i>Tohirova Shohsanam Yunusovna</i> THE IMPORTANCE OF CASE TECHNOLOGY IN PRACTICAL ENGLISH CLASSES IN NON- PHILOLOGICAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS	230-236
<i>Nuriddinova Muyassar Muhiddinovna</i> ORGANIZING PHYSICAL EDUCATIONAL EVENTS WITH PRESCHOOL CHILDREN	237-242
<i>Raxmatova Mexrinovna Majitovna</i> YOSHLAR MA'NAVIY SALOHİYATINI YUKSALTIRISHDA INNOVATION TARG'IBOT TEXNOLOGIYALARINING SAMARADORLIGI	243-247
<i>Sheraliyev Odiljon</i> TALABALARNING DIGITAL KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK- PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI	248-254

Mirzayeva Yelena Sa'dullaevna

O'zbekiston milliy teleradiokompaniyasi, «Dunyo bo'ylab»
telekanali bosh muharriri, O'zbekiston jurnalistika va ommaviy
kommunikatsiyalar universiteti erkin tadqiqotchisi
Email: lenatv77@mail.ru

O'ZBEK MENTALITETI VA AXBOROTNI IDROK ETISH

Annotatsiya. Ushbu maqola yoshlar auditoriyasining kosmopolitizmga, Internetga va ijtimoiy tarmoqlarga moyilligiga qaramay, televideniyeining mashhurligi pasaymasligini va bolalikdan shakllantirilgan va avloddan-avlodga o'tib kelayotgan mental qarashlar har qanday o'zgarishlarga duch kelishini asoslashni, teleboshlovchilarga jurnalistik axborotning o'zgarishini tahlil qilish televizion auditoriyamiz bilganidek, o'ziga xos taraqqiyot yo'lidan rivojlanayotgan o'zbek televideniyesining mentalligi, imiji va milliy an'analarini saqlab qolishni maqsad qilib qo'ygan. Bunda nazariy adabiyotlarni tahlil qilish, mahalliy jurnalistlarning televizion nutqini shakllantirish omillarini aniqlash nuqtai nazaridan qiyosiy baholash, turli omillar ta'siri ostida televizion nutqni o'zgartirish jarayonini kuzatish, miqdoriy va sifatli kontentni tahlil qilish, shuningdek, qiyosiy usullardan foydalanilgan. Tadqiqot natijasida o'zbek telejurnalistikasi bugungi kunda jurnalistik materiallarning izchilligi, to'yinganligi va uzatilishida, multimediamiylik va tijoratlashtirish yo'nalishlarida global o'zgarishlar bosqichida ekanligi, shu bilan birga mentalitet, «milliy qiyofa» va umummadaniy kontseptuallikni saqlagan holda, milliy mediamakonda O'zbekiston hududida istiqomat qiluvchi turli xalqlarning madaniyati o'rtasidagi ijtimoiy ong va o'zaro ta'sir shakllariga global ta'sir ko'rsatuvchi yangi kommunikativ jarayonlarni yaratmoqda, degan xulosaga kelindi.

Kalit so'zlar: an'analar, axborot, media-axboriy savodxonlik, media tili, mentalitet, teleboshlovchi, telejurnalistika, qadriyatlar.

Mirzayeva Elena Sadullayevna

Editor-in-chief of the TV channel «Dunyo bo'ylab» of the National
Television and Radio Company of Uzbekistan, a free researcher
at the University of Journalism and Mass Communications

UZBEK MENTALITY AND PERCEPTION OF INFORMATION

Abstract. This article aims to substantiate that, despite the attraction of the youth audience to cosmopolitanism, going to the Internet and social networks, the popularity of television is not decreasing, and the mental attitudes laid down from childhood and transmitted from generation to generation are difficult to be transformed, to analyze the transformations of the journalistic presentation of information to TV presenters from the point of view of the mentality, preservation of the image and national traditions of Uzbek television, developing along its own distinctive path of development, as our TV audience knows it. At the same time, the methods of analysis of theoretical literature, the method of comparative evaluation in terms of identifying the factors of the formation of television speech of local journalists, monitoring the process of transformation of television speech under the influence of various factors, the method of quantitative and qualitative content analysis, as well as the comparative method were used. As a result of the research, we came to the conclusion that Uzbek TV journalism today is in the stage of global changes towards the transformation of consistency, saturation and presentation of journalistic material, efficiency, multimedia and commercialization, while maintaining mentality, «national face» and general cultural conceptuality, creating new communicative processes in the national media space that have

a global impact on social consciousness and forms of interaction between cultures of different peoples living in Uzbekistan.

Keywords: traditions, information, media literacy, media language, mentality, TV presenter, TV journalism, values.

Мирзаева Елена Саъдуллаевна
главный редактор телеканала «Dunyo bo‘ylab»
Национальной телерадиокомпании Узбекистана,
свободный исследователь Университета
журналистики и массовых коммуникаций

УЗБЕКСКАЯ МЕНТАЛЬНОСТЬ И ВОСПРИЯТИЕ ИНФОРМАЦИИ

Аннотация. Данная статья имеет целью обосновать, что, несмотря на тяготение молодежной аудитории к космополитизму, уход в Интернет и социальные сети, популярность телевидения не уменьшается, а ментальные установки, заложенные с детства и передающиеся из поколения в поколение, трудно поддаются каким бы то ни было трансформациям, проанализировать трансформации журналистской подачи информации телеведущим с точки зрения менталитета, сохранения имиджа и национальных традиций узбекского телевидения, развивающегося по собственному самобытному пути развития, каким его знает наша телеаудитория. При этом использовались методы анализа теоретической литературы, метод сравнительной оценки в части выявления факторов формирования телевизионной речи местных журналистов, наблюдение за процессом трансформации телеречи под воздействием различных факторов, метод количественного и качественного контент-анализа, а также сравнительно-сопоставительный метод. В результате исследования мы пришли к выводам, что узбекская тележурналистика сегодня находится в стадии глобальных изменений в сторону трансформации системности, насыщенности и подачи журналистского материала, оперативности, мультимедийности и коммерциализации, при этом сохраняя ментальность, «национальное лицо» и общекультурную концептуальность, создавая в национальном медиа пространстве новые коммуникативные процессы, оказывающие глобальное влияние на общественное сознание и формы взаимодействия между культурами разных народов, проживающих на территории Узбекистана.

Ключевые слова: традиции, информация, медиаинформационная грамотность, язык медиа, менталитет, телевизионный ведущий, тележурналистика, ценности.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V3I6/SY2023N24>

Kirish. Mustaqillik yillarida O‘zbekistonda OAVni rivojlantirish, so‘z erkinligi, mustaqil bayonotlar va turli voqealar va vaziyatlarga erkin qarashlar uchun ishonchli huquqiy asos yaratildi. Biroq, bugungi kunda o‘zbek jurnalistikasi har qachongidan ham ko‘proq milliy televideniyeining noyob, o‘ziga xos “yuzi”ni saqlab qolishga muhtoj. Bu mahalliy mentalitet me‘yorlari va qonunlariga sezgir va aniq rioya qilish orqali amalga oshirilishi mumkin. Darhaqiqat, O‘zbekiston Prezidenti Sh. M. Mirziyoyev 2021 yil 19 yanvar kuni bo‘lib o‘tgan yig‘ilishda ta’kidlaganidek: “biz yoshlar uchun keng imkoniyatlar yaratmoqdamiz, katta ishonch bildirib, katta lavozimlarga tayinlayapmiz. Ular bilim, iste’dodga ega, ammo afsuski, ularning ba’zilar milliy asosdan, milliy ma’naviyatdan uzoqlashgandek tuyuladi. Ular o‘rgangan xorijiy mamlakatlarning tajribalarini tez va shoshilinch ravishda amalga oshirishga harakat qilmoqdalar. Ularning aksariyati shunday. Ammo ular bu mamlakatlar yuzlab yillar davomida bu natijalarga erishgani haqida o‘ylamaydilar. “Bugungi kunda aynan ijodkor ziyolilar, shu jumladan jurnalistlar “Uchinchi uyg‘onish davri zanjirining muhim bo‘g‘ini” sifatida nafaqat yoshlar uchun namuna bo‘lishlari kerak. Axir, ular “milliy tiklanishdan — milliy taraqqiyotgacha” g‘oyasini amalga oshirishda bevosita ishtirok etishlari kerak. Bugungi kunda zamonaviy yoshlarning vazifasi, Prezidentning fikrlariga ko‘ra, “milliy tarix va qadriyatlarini,

ijtimoiy muhitni chuqur o'rganish". Milliy qadriyatlarni ijtimoiy muhitda targ'ib qilish vazifasini jurnalistlardan boshqa yana kimga yuklatish mumkin?

Televideniye bugungi kunda nima? Biz deyarli hamma joyda "televideniye endi avvalgidek emas, televideniye davri o'tdi, "qutida" nimani ko'rish yoki eshitish mumkin, bloggerlar haqiqatga eng obyektiv baho berishadi" degan gaplarni eshitamiz. Lekin ajablanarlisi shundaki, bugungi kunda televideniye milliy madaniyatni ishlab chiqarishning asosiy va eng muhim mexanizmi, xulq-atvor namunalari yaratish, mamlakatimiz hududida yashovchi insonlarni birlashtiradigan o'ziga xos tuzilmadir. O'zbekiston televideniyesi har kuni millionlab fuqarolarimiz uchun "dunyo manzarasini" yaratmoqda. Va bu televideniye ishlab chiqarish taraqqiyotining zamonaviy global tendensiyalari bilan birgalikda milliy an'analar, milliy mentalitet asosida amalga oshirilmoqda.

Kim nima desa ham, bugungi hayotni "zangori ekran"siz tasavvur qilish qiyin. Tomoshabinlarning efir bilan kontakti oiladagi muloqotdan, ishdagi bandlikdan va boshqa ko'p narsalardan sezilarli darajada ustundir. Axir, zamonaviy televideniye – zamonaviy sharoitda juda zarur bo'lgan mentalitet bilan sug'orilgan, ham axborot, ham ko'ngilochar dasturlar, ham ta'lim.

Adabiyotlar tahlili va metodlar. Tomoshabinlar tomonidan ekran asarlarining idrok etilishini inobatga olgan holda, umuman ekran madaniyatini va xususan televideniye o'ziga xosligini tahlil qilish negizida mahalliy va xorijiy tadqiqotchilar – X.I. Akbarov, Sh.T. Qudratxo'ja, N.S. Kasimova, Yu.A. Artikova, K.Z. Akopyan, R. Arnxeym, A.S. Vartanov, E.L. Vartanova, Yu.P. Budantsev, P. Burde, E.Ya. Dugin, M. Maklyuen, V.V. Vinogradov, S.M. Gurevich, N.B. Kirillova, K.E. Razlogov, S.L. Urazova, V.L. Svik, V.A. Shkuratov, V.S. Sappak, S.A. Muratov, E.V. Pobereznikov va boshqa tadqiqotchilarning ilmiy ishlari tahlilga tortildi.

Ilmiy maqola mavzusini yoritishda nazariy (tahliliy-sintetik, tarkibiy-tipologik, kontent-tahlil), qiyosiy, tasniflash va tavsiflash usullaridan foydalanildi.

Natijalar va muhokama. "2021 yilda O'zbekistonda USAID xomiyligida o'tkazilgan mediaiste'mol va mediasavodxonlik bo'yicha ijtimoiy tadqiqot ma'lumotlariga ko'ra respondentlar (1512 kishi) uchun mamlakat hayoti haqidagi asosiy axborot manbalari bu TV (66,29 %) va Internet-saytlari (39,85 %) hisoblanadi. Respondentlarning aksariyati televideniye dasturlarini tomosha qilishadi (81,19 %), undan 16,5 % ularni telefonda tomosha qiladilar. Asosan respondentlar efir televideniyesini tomosha qiladi (83,24 %)." [5]

Mentallik bu nima? "Mentallik – shaxsni namoyon qiluvchi va ifodalovchi ma'naviyat, ma'lum bir madaniyat va ma'lum bir zamonga mansub ko'plab shaxslar uchun umumiy bo'lgan ideal (transsendental) his qilish va fikrlash, xulq-atvor va harakatlarning bir turi sifatida taqdim etilgan predmet shakldagi ma'naviyat." [3] Va agar boshlovchining mentalligi bu telespektrning intellektual-madaniy fikrlari bo'lsa, unda hissiyotlar teledastur boshlovchisi orqali targ'ib qilinayotgan qadriyatlarga tayanadigan atrofdagi o'zgarishlarga javobdir.

O'zbek mentalitetining tub o'ziga xosliklari nimada? Birinchi navbatda, bu axloqsizlikning, quyi his-tuyg'ularning yo'qligi, ikkinchidan, dunyoda ro'y berayotgan siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy-madaniy o'zgarishlarga, turli xorijiy jamoalarda ko'plab qadriyatlar va urf-odatlarining qulashiga qaramay, ajoyib donishmandlik, shuningdek, qarindoshlik ibratli namunalari, keksalarga hurmat va yosh avlodga muhabbat asoslarining saqlanib qolingani. Bu munosabatlarning barchasi o'zbek teleboshlovchisining xulq-atvorida, axloq kodeksida,

imijida bevosita aks etadi, barcha televizion jarayonlar tarkibiga: g'oyadan tortib, to to'laonli televizion mahsulotni yaratishgacha kirib boradi.

Mentallik – dunyoni his qilish va tushunish tabiatini belgilaydigan asosiy tushuncha. Axir, mentallik haqida gapirganimizda, biz bu tushunchani nafaqat “fikrlash” fe’li bilan, balki ikkita fe’l – “fikrlash” va “his qilish” bilan bog’laymiz. Ha, biz shunday his qilamiz. Va suhbatda biz intuitiv darajada ko’pincha xorijiy eshittirishlarda uchraydiganidan farqli o’laroq, mehmonlarga qo’pol munosabatda bo’lishga, ularga ochiqchasiga bosim o’tkazishga, ruhiy bosim o’tkazishga yo’l qo’ymaymiz. Misol tariqasida “O’zbekiston” telekanalida haftasiga uch marta kechki payt efirga uzatiladigan “Munosabat” ijtimoiy-siyosiy tok-shousini keltirmoqchimiz. Ushbu jonli efirning boshlovchisi O’zbekistonda xizmat ko’rsatgan jurnalist, yurtimiz jurnalistika metri Quddus A’zam haqiqat “bahsda tug’iladi” tamoyiliga rioya qilgan holda, haqiqatni yuzaga chiqarish maqsadida ba’zida ekspertlarni o’zaro to’qnashtiradi. Ammo boshlovchi hech qachon opponentining so’zini qo’pol tarzda bo’lishga, uni studiyadan haydab chiqarishga yo’l qo’ymaydi, efir qahramoniga oxirigacha hurmat bilan munosabatda bo’ladi.

“Mentallik – turli guruhlar yoki mamlakatlardagi obrazlar, tasavvurlar tizimi... Ular turlicha uyg’unlashadi, lekin ular har doim insonning dunyo va o’zining bu dunyodagi o’rni haqidagi g’oyalari asosida yotadi va shuning uchun insonlarning xatti-harakatlari va xulqini belgilaydi.” [2] Mentalitetni o’zgartirishning deyarli imkoni yo’q, chunki bizga ona suti bilan ko’p narsa singgan, milliy mental muhitda yashaymiz va rivojlanamiz. Natijada, bizni ko’pincha boshqa xalqlar mentalitetining halokatli kuchi qiynaydi. Zero, mentalitet bu hududda yashovchi titul millatga xos bo’lgan tanish g’oyalar, e’tiqodlar, reaksiyalar majmuasiga intuitiv tarzda tayanib, turli vaziyatlarda deyarli o’ylamasdan harakat qilish imkoniyatidir.

O’zbekiston televideniyesi va radiosida faoliyat yuritayotgan boshlovchilar O’zbekistonda istiqomat qiluvchilar va fuqarolardan tashkil topgan bo’lib, ular ota-onalarining, maktab, adabiyot, san’atning va alohida taniqli shaxslarning ta’sirida shakllangan mentalitetga egalar. Shu bilan birga, mentalitet insonning zamonaviy voqelikka moslashuvining muhim tizimi hisoblanadi. “Mediaviy muhitda qo’llaniladigan til bugungi kunda global, milliy-madaniy, mintaqaviy va shaxsiy darajalarda turli xil loyihalar va g’oyalarda keng qo’llanilishida namoyon bo’ladigan o’ziga xos xususiyatlarga ega. Media tilida auditoriyaning intellektual, mafkuraviy, hissiy, axloqiy, uslubiy-estetik xususiyatlariga, shuningdek, ularning axboriy talablar va maqsadlarga hozirjavobligi muhimdir. Shuningdek, auditoriyaning axborotni qay usullarda taqdim etilishini, xabarlarini yetkazib berilishini va qabul qilinishini istashi inobatga olinishi lozim”. [6]

“Ekspert argumenti” dasturi boshlovchisi Manzura Xasanova bilan shaxsiy suhbatda maqola muallifi taklif etilgan ekspertlar bilan umumiy til topishi qanchalik qiyin kechishi haqida bir necha bor eshitgan, chunki har kimning o’ziga xos tabiati, kayfiyati, muayyan vaziyat borasida o’ziga xos qarashlari bor. Va bu yerda biz jurnalist kasbining ruhiy tarkibiy qismi haqida ham yozishimiz mumkin. Axir, mehmonning shaxsini ochib berish, qahramondan qahramonni topish – nafaqat katta omad, balki murakkab va mashaqqatli ishki, bunda iloji boricha obro’ni, o’ziga ishonchni, hurmatni saqlagan holda suhbatdoshni aynan Siz, ya’ni boshlovchi xohlagandek, o’zini tutishga ishontirish kerak bo’ladi. Va bu yerda mentalitetimiz, ya’ni o’zbek xalqini mashhur qilgan yoshi ulug’larni hurmat qilish, gapini bo’lmasdan tinglash qobiliyati, samimiy mehr-oqibat, mehmondo’shtlik va ochiqlik kabi ko’rinishlari yordamga keladi.

Agar biz so'nggi global tendensiyalarni tahlil qilsak, yoshlar teleauditoriyasi tobora ko'proq Internet va ijtimoiy tarmoqlar sohasiga ketib qolmoqda. Ularni "Yangi medialar" – kompyuter tarmoqlari, Internet, axborotni saqlash va uzatish raqamli tizimlarining, turli xil kommunikatsiya vositalarining konvergentsiyasi bilan bog'liq bo'lgan yangi mingyillik boshidagi ijtimoiy-madaniy o'zgarishlarning fanlararo tahlili konseptual yangiliklar turkumiga tegishli tushunchani jalb qilmoqda." [4]

Mentalik zamonaviylik negizida o'stirilgan an'anaviy madaniyat va zamonaviylik, boshqacha aytganda, modernizatsiya o'rtasida qanday bog'liqlik mavjud? Ular bir-biriga zid emasmi? Bu o'zaro ta'sir organik bo'lishi uchun ular bir-biri bilan uyg'unlasha oladimi? Bugun har bir jurnalist o'ziga bu savollarni bermoqda. Ixtisoslashgan universitetlarda oliy ma'lumot olgan eng yaxshi jurnalistlar bu bilan cheklanib qolmaydi, doimiy ravishda rivojlanib, takomillashib boradi, turli sohalarda yangiliklarni o'zlashtiradi. Va agar modernizatsiya ijtimoiy munosabatlardagi, ongdagi, ayniqsa, yosh avlod va umuman jamiyat madaniyatidagi tub o'zgarishlar asosida amalga oshirilsa, xalqning mental xususiyatlariga asoslangan an'anaviy san'at va madaniyat har qanday o'zgarish va transformatsiyalarga qattiq qarshilik ko'rsata oladi. Chunki bu o'zgarishlar an'anani mohiyatan inkor etadi.

Buning uchun, masalan, "O'zbekiston 24" telekanalidagi endigina talabalar o'rindig'idan turib, ishga kelgan yosh jurnalistlar va o'z ishining tajribali ustalari tomonidan tayyorlangan reportajlarni qiyoslash kifoya. Agar Karina Nizamutdinova va Dilobar Yoqubovanning reportajlarini solishtiradigan bo'lsak, Dilobarning reportajlari uning tajribasi, ish davomiyligi tufayli, shubhasiz, yanada organik, professional va mental ko'rinadi. Dilobar qachon va nima deyishni, axborotni qanday qilib to'g'ri va tushunarli tarzda yetkazishni, qo'yilishi mumkin bo'lgan "tuzoqlarni" mohirona chetlab o'tishni, ishdagi barcha o'ziga xosliklar va nozikliklarni yaxshi his qiladi. U bularning barchasini o'z tajribasi, jurnalistik mahorat va, albatta, mentalitetiga asoslanib amalga oshiradi. Va bu mentalitet unga har doim eng murakkab va muammoli vaziyatlardan sharaf bilan chiqib ketishiga yordam beradi. Bunday misollarni uning yangiliklarida ko'plab uchratish mumkin.

Yoshlar ko'pincha, vaqtni tejashga intilib, uzatilayotgan axborotning tahlilidan va taqdim etilgan axborotning ishonchli obyektivligidan bosh tortishib, aniq va qisqa axborotni afzal ko'rishadi. Shunga qaramay, zamonaviy yoshlar "ijtimoiylashuv, madaniy, ta'limiy, kasbiy va boshqa vazifalarni o'zlashtirayotgan, yetuk yoshdagilari esa, o'zlashtirib bo'lgan bosqichdagi insonlarning avlodi; muayyan tarixiy sharoitlarni hisobga olgan holda, yoshlarning yosh mezonlari 16 yoshdan 30 yoshgacha bo'lishi mumkin", [1] xuddi shunday milliy mentalitetga sozlangan bo'lib, uni Internet maydonlarida ham izlamoqdalar.

Mentalitetni etnik omillardan ko'ra ko'proq tarixiy-geografik omillar shakllantiradi, degan fikr mavjud. Natijada, avloddan-avlodga o'tib kelayotgan ma'lum bir hudud aholisining aksariyatini ajratib turadigan tarixan rivojlangan mentalitet har qanday, hatto eng orzu qilingan o'zgarishlarga ham deyarli imkon bermaydi. Va bugungi kunda televideniye Internet singari tomoshabinlarga ma'lum darajada ta'sir ko'rsatayotganiga, yoshlar kichik bir qismining fikrlash tarzini asta-sekin o'zgartirib borayotganiga qaramay, ruhiy-mental e'tiqodlar aynan o'zbek yoshlarining aynib ketishiga va milliy mental urf-odatlar fenomeniga xiyonat qilishga yo'l bermaydigan o'ziga xos tayanch vazifasini o'tamoqda.

Bugungi kunda OAV va umuman ommaviy kommunikatsiya qurilmasi teleauditoriya mentalitetiga ta'sir etuvchi axboriy maydonning asosiy tarkibiy qismidir. Axborot bilan

ta'minlashning eng muhim vazifasi qiyofasi, uslubi va imijiga milliy mentallik singib ketgan boshlovchiga yuklatiladi. Hozirgi zamon kosmopolitizm tendensiyasiga qaramay, o'zbek xalqining mentalligiga, tafakkuri va ongiga, qadriyatlariga asoslangan an'analari va dunyoqarashi insonlarning fikrlash tarzi va xulq-atvoriga ta'sir ko'rsatuvchi boshlovchilarning e'tiqodlarida ustuvorlik qilishda davom etmoqda.

Xulosa va takliflar. Mentallik tarbiya jarayonida yaratiladi. Bunda hayotiy tajriba, har bir shaxsning intellektual va hissiy munosabatlarining ahamiyati ham katta. Mentallik – voqelikni ko'rish va tahlil qilishning o'ziga xos usuli bo'lib, unda fikr madaniyat va hissiy fondan ajralmasdir. Mentalitet – tashqi omillar ta'siri ostida shakllangan qadriyatlar, hayotiy tamoyillar, empativ ongli reaksiyalar, barqaror intellektual xususiyatlar, ya'ni o'rab turgan olamning shaxsga ta'siri.

Taklif sifatida shuni ta'kidlashni istardikki, O'zbekiston milliy teleradiokompaniyasining negizida televideniye va radioeshittirishlar oliy maktabini tashkil etish, uning doirasida teleko'rsatuvlar va radioeshittirishlar kadrlarini, MTRK kanallarida ishlash, yozib olish va jonli efirda ishlash, eng yaxshi televizion filmlarni suratga olish uchun sayyor mashg'ulotlar va mahorat darslarini mentalitetga asoslangan holda amalga oshirish maqsadga muvofiq.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Гайдамак Д.А. PR-сопровождение молодежных СМИ Санкт-Петербурга: теоретико-методологические основы исследования. // Известия Уральского федерального университета. Серия 1: Проблемы образования, науки и культуры. 2010. Т. 85, № 6-2. – Спб. – С. 154. (Gaydamak D.A. PR-support of youth media of St. Petersburg: theoretical and methodological foundations of the study. // News of the Ural Federal University. Series 1: Problems of education, science and culture. 2010. Vol. 85, No. 6-2. – St. Petersburg. – P. 154.)
2. Дюби Ж.. Развитие исторических исследований во Франции после 1950 года// Одиссей. Человек в истории. – М.: Наука, 1991. – С. 52. (Duby J.. The development of historical research in France after 1950// Odysseus. A man in History. – Moscow: Nauka, 1991. – P. 52.
3. Скоробогатский В.В.. Россия на рубеже времен: новые пути и старые вехи. – Екатеринбург: Наука, 1997. – С. 168. (Skorobogatsky V.V. Russia at the turn of time: new ways and old milestones. – Yekaterinburg: Nauka, 1997. – P. 168.
4. Социология: энциклопедия. // Сост. А.А. Грицанов, В.Л. Абушенко, Г.М. Евелькин [и др.]. – Минск: Книжный Дом, 2003. – С. 131. (Sociology: Encyclopedia. // Comp. A.A. Gritsanov, V.L. Abushenko, G.M. Evelkin [et al.]. – Minsk: Book House, 2003. – P. 131.
5. <https://nuz.uz/obschestvo/1249195-iz-kakih-istochnikov-uzbekistanczy-cherpayut-informacziyu-o-zhizni-v-strane.html>.
6. Israil M. Conceptual, genre-style and pragmalinguistic characteristics of media texts. // Science and innovation. International scientific journal 2 Issue 8 august 2023. UIF-2022: 8.2/ISSN: 2181-337/SCIETISTS.UZ// <https://doi.org/10.5281/zenodo.8219261>.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 5/6 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).